УДК 477.147.32

ПЛАСТИЧНІ МОТИВИ АФРО-ДЖАЗ-ТАНЦЮ У ПОСТАНОВКАХ КОНЦЕРТНИХ ТАНЦЮВАЛЬНИХ НОМЕРІВ

Алла САМОХВАЛОВА – старший викладач кафедри хореографії,
Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне
https://orcid.org/0000-0001-9904-2806
https://doi.org/10.35619/ucpmk.51.1055
samohvalova-av@ukr.net
Тетяна ЛОБАН – старший викладач кафедри хореографії,
Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне
https://orcid.org/0000-0001-9282-6069
DOI: https://
yuratanya7@ulr.net

Стаття присвячена дослідженню особливостей використання хореографічної лексики афроджаз танцю і танцю модерн у сучасних постановках концертних танцювальних номерів. Констатовано, що афро-джаз-танець є органічним синтезом автентичної африканської етнокультури та джазової хореографії і здобув популярність в усьому світі завдяки сценічним виступам, танцювальним майстер-класам та культурним практикам. З'ясовано, що концертні танцювальні номери в лексиці афро-джаз-танцю являють собою сценічний танець, побудований на основі конкретної техніки, що розширена принципами роботи сучасного танцю. Джазові піруети на пліє в цьому стилі поєднано з суто африканським клаппінгом, шейком або вільним руками, не оформленими ні в класичні, ні в джазові позиції; акцент робиться на приземлених рухах, поліритмічних патернах та експресивному використанні торса. Виявлено, що в пластичному мотиві основоположними є технічні прийоми, виокремлені з народного танцю та оформлені у техніку, їх сенсове навантаження та природні джерела. Пластичні мотиви сучасних концертних танцювальних номерів афро-джаз-танцю є репрезентантами культурних та духовних аспектів життя, закладених в африканських народних танцях, що виникли внаслідок рефлексії хореографа-постановника і виконавців. Наголошено, що незважаючи на варіативність авторського підходу хореографа до композиції концертного танцювального номеру, спільним для пластичних мотивів афро-джазових постановок є дотримання африканської естетики, основоположними елементами якої є гра та імпровізація, ефебізм, пульсуючий ритм, поліритмія, поліцентричне тіло тощо.

Ключові слова: афро-джаз-танець, танець модерн, пластичні мотиви, концертні танцювальні номери, хореографічна лексика.

Постановка проблеми. Сучасний сценічний танець являє собою унікальний синтез різноманітних стилів та напрямів хореографії, а його видовищність, як один із незмінних ключових елементів, образна змістовність та сенсове наповнення безпосередньо залежать від специфіки пластичного мотиву. У сучасній сценічній хореографії спостерігається тяжіння до використання пластичних мотивів афро-джаз-танцю, що характерно для концертних танцювальних номерів. Спроба осмислення цієї практики з позицій сучасного мистецтвознавства вбачається актуальною і важливою для теорії хореографічного мистецтва.

Мета статті – виявити особливості використання пластичних мотивів афро-джаз-танцю в постановках концертних танцювальних номерів на сучасному етапі розвитку хореографічного мистецтва.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Особливості афро-джаз-танцю розглядають українськими дослідниками в контексті розвитку сучасної хореографії. Так, О. Плахотнюк публікаціях «Contemporary jazz-dance та його практики в систему хореографічної освіти України» [2] та «Сценічні та побутові форми джаз-танцю» [3] аналізує різновиди джазового танцю і зокрема визначає особливості хореографічної лексики афро джазу. Дослідженню афро-джаз-танцю та природи його популярності в сучасному хореографічному мистецтві присвячено статтю згаданого автора «Проблематика розуміння природи афро-джаз-танцю» [4]. Особливості та рецепції афро-джаз-танцю розглядає Т. Хохлов [6]. Окремі аспекти афро-джаз-танцю, зокрема його походження та основні характерні стилістичні ознаки окреслюють А. Яценко та Л. Баканча в статті «Поєднання джаз-танцю з іншими стилями в хореографії» [7] та ін. Таким чином, найбільш дослідженими питаннями є генеза та стилістичні особливості афро-джаз-танцю, натомість особливості інтегрування його хореографічної лексики в сценічні танцювальні композиції лишаються недостатньо висвітленими.

Виклад матеріалу дослідження. Пластика в широкому розумінні позиціюється як об'ємна виразність людського тіла, що проявляється як у рухах, так і скульптурній виразності поз. Відповідно візуальне сприйняття пластики зумовлено стереоскопічною побудовою органів зору. Танцювальна пластика, як фізичне явище, являє собою складний біомеханічний процес взаємопереміщення частин опорно-рухового апарату танцюриста. Пластичний мотив (інтонація) відтворює мінімальну дискретну

© Самохвалова А., Лобан Т., 2025 р.
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

одиницю танцювального мистецтва [1; 27], в яких укорінені джерела образної природи танцювальної лексики. Їх основою є різноманітні реальні життєві рухи, що узагальнюються та загострюються у своїй характерності та зовнішній виразності, а також організуються відповідно до законів ритму і симетрії, орнаментального малюнку танцю, декоративної цілісності.

Джазовий танець має певні характерні риси, що відрізняють його від інших стилістичних напрямів. У ньому велика увага приділяється ізоляції різних частин тіла, їх руху у варіативних ритмічних малюнках (синкоповано і поліритмічно) та в різній якості. Власне, самі рухи при цьому, зазвичай, багатоплоскінні і вимагають збереження балансу при зміщенні центру тяжіння. Окрім того, джаз танець характеризується постійним переміщенням у просторі як горизонтально, так і вертикально. Важливим компонентом виконання рухів є чергування розслаблення та напруги. Дослідники наголошують на тому, що джаз-танець «має африканське фольклорне коріння і є вираженням недоторканої міфологічної свідомості стародавніх народів, які ще не поєднували мистецтво з формально-логічним мисленням. Це мистецтво танцю, формотворчим чинником якого є, зазвичай, прояв «пристрасних бажань» та «тваринних» інстинктів» [5; 47].

Як динамічна структура, джазовий танець у процесі свого розвитку увібрав елементи танцю модерн, класичної та народної хореографії, а також багатьох сучасних напрямів. Дослідники виокремлюють у джазовому танці різноманітні підстилі: бродвейський джаз, модерн-джаз, афро-джаз, ліричний джаз та ін. Так, О. Плахотнюк пропонує таку класифікацію джазового танцю: теп-данс, класичний джаз-тенець, контемпорарі джаз-танець, шоу-джаз-танець або бродвейський джаз, афро-джаз-танець, джаз-фольк-танець та стріт-джаз-танець [2; 263].

Афро-джазовий танець виник у другій половині 60-х рр. ХХ ст. у Конго завдяки ініціативі місцевого професійного танцювального колективу, якому вдалося надзвичайно вдало поєднати особливості виконання традиційного африканського народного танцю з сучасними ритмами.

У європейських країнах афро-джаз-танець популяризувався в 1970-ті рр., коли африканські мистецтва, зокрема музика та спів, почали поширюватися за межі чорношкірих громад. За короткий час цей танцювальний стиль еволюціонував і буквально злився з сучасними танцями, породжуючи те, що можна назвати хореографічний ф'южн: з істинно африканської матриці племінних ритмів та пульсів, злиття з європейськими танцями створює ще більш виразний та енергійний танець. Спираючись на культурні традиції африканської діаспори, афро-джазовий танець прославляє багату спадщину та різноманітність африканських танцювальних стилів, водночас наповнюючи їх синкопованими ритмами та плавними рухами, характерними для джазу.

Афро-джаз-танець заснований на стародавніх формулах, фундаментальними компонентами якої є атмосфера та імпровізація. Настрій – понад усе в афро-джазовому танці та становить його основу: це танець, у якому кожен рух набуває різних значень залежно від натхнення та настрою виконавця, перетворюючи виступ танцюриста на своєрідний духовний ритуал. Фактично афро-джазовий танець популяризує свободу самовираження, творчість та індивідуальність. Танцюристи черпають натхнення з широкого спектра африканських танцювальних традицій, включаючи західноафриканські, афро-кубинські, афро-бразильські та карибські танцювальні стилі, включаючи такі рухи як ізоляції, поліритмії та заземлена робота ніг, які є центральними для африканського танцю.

Українські науковці називають серед основних характеристик афро-джаз-танцю такі:

– етнічну афро-пластику; класичні джазові елементи (обертання, перегин в корпусі та характерні стрибки); розпряжена техніка виконання танцювальних рухів, широкі рухи стегновими суглобами (спрямовані до підлоги) [2; 264];

– «складність віртуозної техніки у своїх ритмічно-динамічних рухах, переміщеннях та використанні різних рівнів виконання (партерна, стрибкові частини) танцювальних па» [4; 43]; «підкреслення й підсилення експресивної ритмічності й чуттєвості, своєрідна імітація танців аборигенів, стилізація африканської танцювальної культури» [4; 43]; використання принципу поліцентрії, поліритмії та виконання рухів ізольовано, а також виконання певних ігрових/гротескних рухів (імітація сил природу, фауни); висока віртуозність виконання, дотримання ритмічності та характерної пластики; інтегрування елементів контемпорарі данс, хіп-хопу, класичного джаз-танцю (джазові повороти, прогини, синкоповані ритмічні рухи, кроки та пробіжки, фіксовані рухи, пози, завмирання та ін.) [4; 43];

- танцювання з розслабленою та вільною спиною і тулубом; можливість виконувати рухи різними частинами тіла з різною швидкістю та розмахом; безпосередній зв'язок та залежність рухів тіла від ритму барабанів; наявність елементів тваринних рухів; енергійне, швидке, ритмічне виконання [7; 369].

Отже, однією з визначальних рис афро-джазового танцю є акцент на розповіді історій та емоційному вираженні. Основні танцювальні техніки, що використовуються в афро-джазі,

включають ізоляцію, скорочення, хвилеподібні рухи та поліритмічну роботу ніг, що характерні як для африканських, так і для джазових танцювальних стилів.

Пластичний мотив є головним носієм хореографічної думки, оскільки в ньому репрезентовано ключові частини динаміки танцювальної композиції, а його утворення відбувається внаслідок процесу злиття графічних мотивів. Носіями графічного мотиву в хореографії загалом та хореографії концертних номерів можуть бути:

– поза виконавця (графіка пози);

– графічна сума поз кількох виконавців, що утворюється внаслідок візуального злиття їх силуетів (об'єднаний силует);

- розташування виконавців, що відображає певний геометричний принцип, наприклад, коло, лінія, півколо, клин, каре, вільна група, шахматка та ін. (ансамблева побудова);

– траєкторія переміщень сценою одного/кількох виконавців (малюнок танцю).

На сучасному етапі розвитку хореографічного мистецтва відбувається стилістичне злиття і наступне розходження в джазових стилях, які різною мірою відчули вплив африканської естетики. Специфіка пластичних мотивів афро-джаз-танцю передбачає аналіз ефемерних якостей танцювального руху в систематичній формі, з метою виявлення африканської естетики.

Африканська естетика – поширений термін, що означає синтез і гібридизацію культур широкого кола народів африканського узбережжя, привезених в Америку в часи работоргівля між 1500 і 1870 роками [11; 43].

Т. Хейланд та Б. Мегіл, узагальнюючи інформацію про африканську естетику, формулюють десять основоположних елементів: ефебізм, імпровізація, рухомий ритм, поліритмія, поліцентрична тілобудова, оцінка тіла і рівноваги, традиціоналізм, холоднокровність, прийняття конфлікту та високоафективне зіставлення [9; 5].

Джазові танцюристи та хореографи універсально відчувають концепцію стосунків з музикою і, таким чином, це найпотужніший спільний ланцюг, що об'єднує форми джазового танцю. Хоча особисті стосунки людини з музикою є важливими для всіх джазових стилів, цінності, що проявляються в кожному стилі, у даному випадку, афро-джаз-танці, різняться. Ставлення людини до музики в різних джазових стилях може варіюватися від грайливої роботи ніг, натхненної ритмічним серцебиттям латиноамериканської музики та довгого-короткого, довго-короткого ритму свінгу, до синкопованих ритмів, що танцюються під тексти пісень у сучасному джазі. Хоча фізичні прояви відрізняються, кожен із цих стилів ототожнює себе з корінням африканської естетики гри та імпровізації. Фактично, саме ця загальна концепція формує решту ідей руху.

Ефебізм уособлює енергію молодості і спосіб взаємодії з самим собою та світом. Ефебічна енергія руху домінує над формою, а відчуття сприймаються к інтенсивні тілесні відчуття, а не як емоції. У пластичному мотиві це репрезентовано як:

– вільні рухи тулуба, що передають вібрацію та чуттєвість (надає афро-джаз-танцю його ефемерну чуттєвість, пробуджує відчуття молодої енергії);

– динаміка ритмічного підйома, необхідна для супротиву гравітації та зображення молодого підходу до життя (пульсація, що існує в груві – він виникає коли низхідний відскок або легкий підйом тіла повторюються, задаючи ритм та відчуття, що відображають музичний ритм);

– концепція відчуття ваги, що пов'язує людину з землею (потужний зв'язок танцюриста з гравітацією у вигляді підскакування, кивка головою, махового руху або торкання степу, розгойдування тіла в гравітації і в поєднанні зі стійким ритмом створює відчуття груву, що надає концертному танцювальному номеру необхідного енергетичного ритму).

Пульсуючий ритм передбачає одночасне збереження ритму та його уповільнення, що надає руху характер свінгу [10; 123]. Він може відчуватися як сплеск енергії і є частиною того, що робить концертний танцювальний номер афро-джаз-танцю таким привабливим для його учасників.

Поліцентричне тіло сприяє тому, що рух починається з кількох центрів, що забезпечує максимальну демократичність частин тіла відносна одна одної [8; 42]. Згинання всього тіла формує позу хижої тварини, що є одним із найбільш поширених образів афро-джаз-танцю. Танцюристи нахиляються до землі, щоб отримати доступ до сили гравітації і використати її для відчуття своєї ваги та прояву ефебізму. Сила ніш і плавна реакція гомілок, колін та стегон на силу гравітації необхідні для існування поліритмів в анатомічній структурі тіла. Все тіло повинно бути в ритмі руху і повністю використовувати вільну динаміку стегон, ребер і плечей.

Висновки. Концертні танцювальні номери в лексиці афро-джаз-танцю являють собою сценічний танець, побудований на основі конкретної техніки, розширенрї принципами роботи сучасного танцю. Джазові піруети на пліє в цьому стилі поєднано з суто африканським клаппінгом, шейком або вільним

рухами, не оформленими ані в класичні, ані в джазові позиції; акцент робиться на приземлених рухах, поліритмічних патернах та експресивному використанні торсу. В пластичному мотиві основоположними є технічні прийоми, виокремлені з народного танцю та оформлені у техніку, їх сенсове навантаження та природні джерела. Пластичні мотиви сучасних концертних танцювальних номерів афро-джаз-танцю є репрезентантами культурних та духовних аспектів життя, закладених в африканських народних танцях, що виникли внаслідок рефлексії хореографа-постановника і виконавців. Незважаючи на варіативність авторського підходу хореографа до композиції концертного танцювального номеру, спільним для пластичних мотивів афро-джазових постановок є дотримання африканської естетики, основоположними елементами якої є: гра та імпровізація, ефебізм, пульсуючий ритм, поліритмія, поліцентричне тіло та ін.

Список використаної літератури

1. Печеранський І. П., Базела Д. Д. Вступ до філософії танцю: монографія. Київ : КНУКіМ, 2017. 123 с.

2. Плахотнюк О. Contemporary jazz-dance та його практики в системі хореографічної освіти України. *Львівсько-Ряшівські наукові зашити*. 2013. № 1. С. 261-268.

3. Плахотнюк О. Сценічні та побутові форми джаз-танцю. *Вісник ЛНУ ім. Т. Шевченка : зб. наук. пр.* Луганськ : ЛНУ ім. Т. Шевченка, 2013. Серія «мистецтвознавство». Вип. 10. С. 130–139.

4. Плахотнюк О. Проблематика розуміння природи афро-джаз-танцю. *Молодий вчений*. 2018. № 7 (59). С. 40-44.

5. Погребняк М. Сценічний (театральний) джаз-танець: витоки та естетичні особливості. *Молодий вчений*. 2018. № 22. С. 44-49.

6. Хохлов Т. Особливості та рецепції афро-джаз-танцю. *Українське хореографічне мистецтво в контексті світової художньої культури (сучасний поліжанровий дискурс)* : колективна монографія / за заг. ред. О. А. Плахотнюка. Львів : СПОЛОМ, 2020. С. 108-113.

7. Яценко А. А., Баканча Л. А. Поєднання джаз-танцю з іншими стилями в хореографії. *Молодий вчений*. 2020. № 12 (88). С. 368-370.

8. Hatchett F., Gitlin N. Frank Hatchett's Jazz Dance. Champaign, IL: Human Kinetics, 2000. 136 p.

9. Heiland T., Megill B. Africanist Aesthetics, Jazz Dance, andNotation Walk into a Barre. *Journal of Dance Education*. 2018. P. 1-13. DOI: 10.1080/15290824.2018.1422253.

10. Stearns M., Stearns J. Jazz dance: The Story of American Vernacular Dance. New York, NY : Macmillan Publishing Company, 1968. 508 p.

11. Thompson R. F. Aesthetic of the Cool: Afro-Atlantic Art and Music. Penzance, UK : Periscope Publishing, 2011. 240 p.

References

1. Pecheranskyi I. P., Bazela D. D. Vstup do filosofii tantsiu: monohrafiia. Kyiv : KNUKiM, 2017. 123 s.

2. Plakhotniuk O. Contemporary jazz-dance ta yoho praktyky v systemi khoreohrafichnoi osvity Ukrainy. Lvivsko-Riashivski naukovi zashyty. 2013. № 1. S. 261-268.

3. Plakhotniuk O. Stsenichni ta pobutovi formy dzhaz-tantsiu. Visnyk LNU im. T. Shevchenka : zb. nauk. pr. Luhansk : LNU im. T. Shevchenka, 2013. Seriia «mystetstvoznavstvo». Vyp. 10. S. 130–139.

4. Plakhotniuk O. Problematyka rozuminnia pryrody afro-dzhaz-tantsiu. Molodyi vchenyi. 2018. № 7 (59). S. 40-44.

5. Pohrebniak M. Stsenichnyi (teatralnyi) dzhaz-tanets: vytoky ta estetychni osoblyvosti. Molodyi vchenyi. 2018. № 22. S. 44-49.

6. Khokhlov T. Osoblyvosti ta retseptsii afro-dzhaz-tantsiu. Ukrainske khoreohrafichne mystetstvo v konteksti svitovoi khudozhnoi kultury (suchasnyi polizhanrovyi dyskurs) : kolektyvna monohrafiia / za zah. red. O. A. Plakhotniuka. Lviv : SPOLOM, 2020. S. 108-113.

7. Yatsenko A. A., Bakancha L. A. Poiednannia dzhaz-tantsiu z inshymy styliamy v khoreohrafii. Molodyi vchenyi. 2020. № 12 (88). S. 368-370.

8. Hatchett F., Gitlin N. Frank Hatchetts Jazz Dance. Champaign, IL: Human Kinetics, 2000. 136 r.

9. Heiland T., Megill V. Africanist Aesthetics, Jazz Dance, andNotation Walk into a Barre. Journal of Dance Education. 2018. R. 1-13. DOI: 10.1080/15290824.2018.1422253.

10. Stearns M., Stearns J. Jazz dance: The Story of American Vernacular Dance. New York, NY : Macmillan Publishing Company, 1968. 508 r.

11. Thompson R. F. Aesthetic of the Cool: Afro-Atlantic Art and Music. Penzance, UK : Periscope Publishing, 2011. 240 r.

UDC 477.147.32

PLASTIC MOTIVES OF AFRO-JAZ DANCE IN THE PRODUCTIONS OF CONCERT DANCE NUMBERS

Alla SAMOKHVALOVA – Senior Lecturer of the Department of Choreography, Rivne State University for the Humanities, Rivne

Tetyana LOBAN – Senior Lecturer of the Department of Choreography, Rivne State University for the Humanities, Rivne

The purpose of the article is to identify the features of the use of plastic motifs of Afro-jazz dance in the productions of concert dance numbers at the current stage of the development of choreographic art.

Research methodology. The method of analysis and synthesis, the method of typological analysis, the historical and cultural method, the method of art history analysis and the method of theoretical generalization were applied.

Scientific novelty. The features of the use of choreographic vocabulary of Afro-jazz dance and modern dance in modern productions of concert dance numbers were studied. It was stated that Afro-jazz dance is an organic synthesis of authentic African ethnoculture and jazz choreography and has gained popularity throughout the world thanks to stage performances, dance master classes and cultural practices. It was found that concert dance numbers in the vocabulary of Afro-jazz dance are a stage dance built on the innovation of a specific technique, which is expanded by the principles of modern dance. Jazz pirouettes on plié in this style are combined with purely African clapping, shaking or freehand, not designed in either classical or jazz positions; the emphasis is on down-to-earth movements, polyrhythmic patterns and expressive use of the torso. It has been found that the fundamental technical techniques that were isolated from folk dance and designed into a technique, their semantic load and natural sources are fundamental in the plastic motif. The plastic motifs of modern concert dance numbers of Afro-jazz dance are representatives of the cultural and spiritual aspects of life inherent in African folk dances, which arose as a result of the reflection of the choreographer-director and performers. It is emphasized that despite the variability of the choreographer's authorial approach to the composition of a concert dance number, the common feature of the plastic motifs of Afro-jazz productions is adherence to African aesthetics, the fundamental elements of which are: play and improvisation, ephebism, pulsating rhythm, polyrhythm, polycentric body, etc.

Practical significance. Certain aspects and conclusions of the study can be used in further scientific development of the issues of using plastic motifs of Afro-jazz dance in stage productions.

Key words: Afro-jazz-dance, modern dance, plastic motifs, concert dance numbers, choreographic vocabulary.

Стаття отримана 03.05.2025
Стаття прийнята 18.06.2025
Стаття опублікована 22.12.2025